

Карвацька С. Б.,
кандидат юридичних наук,
докторант Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
доцент юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ІНТЕРПРЕТАЦІЙНА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ ЩОДО МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ІЗ ПРАВ ЛЮДИНИ: ОСОБЛИВОСТІ, ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ

INTERPRETATIONAL PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT OF INTERNATIONAL TREATIES ON HUMAN RIGHTS: PECULIARITIES, PRINCIPLES AND METHODS

У статті аналізуються особливості, а також основні принципи та методи, правила, які використовує у своїй інтерпретаційній діяльності Європейський Суд із прав людини (ЄСПЛ) головним чином стосовно міжнародних договорів з прав людини. Доводиться, що ЄСПЛ демонструє дедалі більшу прихильність до еволюційного методу інтерпретації, застосовуючи доктрину «живого інструменту», проте завжди спирається на ґрунтовне вивчення внутрішнього законодавства держав-членів, їх міжнародних зобов'язань та правореалізаційну практику.

Ключові слова: *Європейський Суд із прав людини (ЄСПЛ), інтерпретаційна діяльність, договори про права людини, принципи, методи, правила інтерпретації, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.*

В статье анализируются особенности, а также основные принципы и методы, правила, которые использует в своей интерпретационной деятельности Европейский Суд по правам человека (ЕСПЧ) главным образом в отношении международных договоров по правам человека. Доказывается, что ЕСПЧ демонстрирует все большую приверженность эволюционному методу интерпретации, применяя доктрину «живого инструмента», однако всегда опирается на основательное изучение внутреннего законодательства государств-членов, их международных обязательств и правореализационную практику.

Ключевые слова: *Европейский Суд по правам человека (ЕСПЧ), интерпретационные деятельность, договоры о правах человека, принципы, методы, правила интерпретации, Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод 1950 г.*

In the article peculiarities, as well as basic principles and methods, rules that the European Court of Human Rights (ECHR) uses in its interpretational activities, mainly in relation to international human rights treaties, are analyzed. It is proved that the ECHR demonstrates a growing commitment to the evolutionary interpretational method applying the “living instrument” doctrine, however, the Court always relies on a thorough study of member states’ domestic legislations their international obligations and the practice of the law enforcement.

Key words: *European Court of Human Rights (ECHR), interpretation activities, human rights treaties; principles, methods, rules of interpretation, 1950 European Convention on Human Rights.*

Постановка проблеми. Міжнародні договори щодо прав людини становлять невід’ємну частину сучасного міжнародного права, водночас вони мають особливості. Свого часу у Консультативному Висновку (Reservations to the Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide. Advisory Opinion) від 28 травня 1951 р. Міжнародний Суд ООН (МС ООН, англ. ICJ) заявив, що сторони таких договорів не мають жодних індивідуальних переваг, чи недоліків, чи власних інтересів, а тільки спільний інтерес [12].

Розуміння, висвітлення принципів інтерпретації та їх практичне застосування щодо рішень ЄСПЛ дає змогу не тільки вирішувати проблеми судочинства та політичного, економічного, соціального урегулювання, адже інтерпретаційні принципи є важливою основою для забезпечення належної реалізації права на справедливий суд на національному рівні. Приклади суддівського активізму ЄСПЛ стимулюють до пошуку виявлення нових потенційних можливостей ЄСПЛ щодо захисту прав людини. Розуміння принципів інтерпретації є запорукою підвищення ефективності та результативності правоінтерпретаційної діяльності як самого Європейського суду з прав людини, так і національних органів влади, які засто-

совують Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод. Це, передусім, важливо у тих країнах, які не так давно приєдналися до Конвенції і в яких поширені переважно техніко-догматичні методи інтерпретації та немає достатніх навичок використання прецедентів у правозастосовчій практиці, зокрема судовій.

Метою статті є аналіз природи, особливостей, принципів та методів інтерпретаційної практики Європейського Суду з прав людини (ЄСПЛ) у процесі інтерпретації міжнародних договорів щодо прав людини.

Виклад основного матеріалу. Прикметною рисою міжнародних договорів щодо прав людини є природа та характер обов’язків сторін, оскільки такі договори є угодами між державами, що надають конкретні права особам, які самі не є сторонами договору і для яких їхні зобов’язання є похідними від держав. Об’єктом та метою таких договорів є захист прав окремих людей від порушень із боку держави їх громадянства, яка бере на себе зобов’язання щодо захисту прав людей, а не щодо інших держав.

Загалом об’єкт і мета договорів про права людини, тобто захист прав конкретної особи, відіграють

центральну та вирішальну роль в їх інтерпретації. Відповідно до цього завдання, інтерпретація має здійснюватися послідовно та дотримуватися певних напрацьованих принципів, серед яких, насамперед, принцип ефективності, еволюційності, автономності. Першим обов'язковим інструментом захисту прав людини стала Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (European Convention on Human Rights) [8], тлумачення якої здійснює Європейський Суд з прав людини (ЄСПЛ, англ. – ECHR) [10].

Можна розмірковувати про ефективність механізму його роботи й еволюцію організаційної структури внаслідок зростання кількості розглядуваних справ після розширення його юрисдикції на Схід, однак у полі нашого зору постають, насамперед, певні інституційні особливості, які накладають відбиток на його інтерпретаційну діяльність. Спочатку основним органом, куди особи могли подавати скарги, була Європейська комісія з прав людини. Якщо врегулювання спору не відбувалося, Комісія подавала доповідь або до Комітету міністрів (складався з міністрів закордонних справ держав-членів), або до Суду. Один із цих органів розглядав справу та вирішував питання. Розгляд справи в Суді відбувався на пленарних засіданнях або у палатах (7 суддів). Коли ж набув чинності Протокол 11, замість Комісії та Суду було створено новий єдиний орган – Європейський суд із прав людини, який міг самостійно розглядати скарги та приймати рішення у всіх випадках. Прийнятність скарг визначали комітети (3 судді) у палатах (7 суддів), при цьому розглядали як прийнятність, так і самі справи. Найбільш значущі справи, в яких торкалися питання інтерпретації Конвенції, підлягали обговоренню у Великій палаті (17 суддів).

Неймовірна завантаженість ЄСПЛ та тривалість розгляду справ спричинили прийняття Протоколу № 14, який дав суддям змогу визначати прийнятність справ одноосібно, а комітети (3 судді) отримали додаткові повноваження приймати рішення в ординарних справах. Очевидно, що інституційні удосконалення пришвидшують проходження справ, однак знижують можливості уваги ЄСПЛ до кожного випадку. Парламентська Асамблея Ради Європи обирає 14 суддів на термін 9 років із кандидатів, які висувають держави-члени. Термін діяльності не поновлюється. Обов'язкова умова – відповідність кандидатів високим моральним та етичним якостям, що зумовлено, насамперед, можливостями їх розсуду. Передбачається також, що судді будуть політично невмотивовані, проте в літературі зустрічаємо дослідження про національне систематичне упередження суддів унаслідок певних чинників: психологічних (патріотичних переконань), економічних (очікувана матеріальна винагорода), умов відбору (дотримання певної ідеології), культурних (освіта, досвід, отриманий у країні) [6]. При цьому уникнення упередженої інтерпретації, здавалося б, можна завдяки ретельному формуванню складу суддів для розгляду справ, але вчені спостерігають формування коаліцій між

упередженими суддями завдяки юридичній аргументації чи схилянню на користь власної держави. Також виокремлюють такий інтерпретаційний принцип, як «системна упередженість, яка не сприяє певній державі, а скоріше є судовою політикою», зокрема серед суддів із колишніх соціалістичних країн [6].

Необхідно підкреслити, що інтерпретаційні правила, які застосовуються щодо договорів про права людини, є загалом правилами інтерпретації міжнародних договорів [4]. У процесі інтерпретації правозахисних договорів застосовуються загальні принципи інтерпретації, передбачені ст.ст. 31, 32 Віденської Конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. (англ. VCLT): 1) *принцип сумлінності* (договір має інтерпретуватися «добросовісно»), 2) *принцип буквального* (договір має інтерпретуватися відповідно до звичайного значення умов договору), 3) *принцип систематичності* (договір має інтерпретуватися у контексті змісту всього договору), *телеологічний принцип* (договір має інтерпретуватися за об'єктом та метою договору).

Однак варто зауважити, що інтерпретація договорів про права людини потребує особливого підходу та врахування специфічних характеристик цих договорів. Оскільки Міжнародним Судом ООН було встановлено, що договори слід інтерпретувати та застосовувати у рамках правової системи, що існувала на момент інтерпретації, а не під час підготовки чи прийняття тексту, говорити про необхідність з'ясування намірів їх розробників немає сенсу. Іноді рішення ЄСПЛ йдуть врозріз із намірами розробників. Так, Суддя ЄСПЛ у відставці В.Г. Буткевич наголошує: «Це правда, що Конвенція і протоколи до неї мають тлумачитися у світлі умов, які існують нині, проте Суд не може, з метою еволюційного тлумачення, виводити з Конвенції право, яке не було включене до неї спочатку» [1, с. 8–83].

Юрисдикція ЄСПЛ згідно зі ст. 32 ЄКПЛ включає «всі питання, що стосуються інтерпретації та застосування протоколів», а також Суд має аргументувати свої рішення (п. 1 ст. 45), які є обов'язковими до виконання тільки державою-учасницею процесу – як відповідача, або ж заявника. ЄСПЛ неодноразово підкреслював, що він дотримується інтерпретаційних засад Віденської Конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. Практика свідчить про використання Судом напрацьованої ним власної методології інтерпретації, в основі якої лежить метод консенсусу, тобто поєднання інтерпретації міжнародних договорів (ЄКПЛ) із практикою держав-членів (національною правовою системою), використання досить широких стандартів, аналіз конституційних інтерпретацій.

Говорячи про особливості інтерпретаційної практики ЄСПЛ стосовно правозахисних договорів, варто підкреслити, що прикметною ознакою інтерпретаційної діяльності Європейського суду з прав людини є особливий характер міжнародних договорів щодо прав людини загалом та Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., зокрема, що зумовлює актуалізацію

їх інтерпретації в контексті об'єкта і мети договорів, тобто фокусування уваги на захист прав конкретної особи, а не наміри держав-членів при укладанні ЄКПЛ. Також мають місце особливості інтерпретації інституційного характеру, які створювали певні відмінності на різних етапах організаційної трансформації діяльності ЄСПЛ.

Європейський Суд із прав людини, дотримуючись стандартів інтерпретації, передбачених ст.ст. 31, 32, 26 Віденської Конвенції про право міжнародних договорів (англ. – VCLT), напрацював власну систему методів, підходів, принципів – методологію інтерпретації, серед яких найбільше уваги приділяє *методу консенсусу, судовому активізму, методу «балансування»*.

Важливим підходом в інтерпретаційних механізмах прецедентного права ЄСПЛ є *концепція європейського консенсусу*. Очевидно, що знання стандартів, розроблених Європейським судом із прав людини, розуміння процесу і механізмів інтерпретації, використовуваних задля їх встановлення, має вирішальне значення для їх правильного застосування на національному рівні, особливо з урахуванням того, що національні суди відіграють важливу роль у процесі інтерпретації.

Європейський консенсус – це концепція, яка використовується Судом, і впливає з еволюційного характеру тлумачення Європейської конвенції про права людини. Як неодноразово заявлялося ЄСПЛ, Конвенція є «живим» інструментом для держав-членів, в яких вона застосовується. Щоб краще зрозуміти його, важливо з'ясувати, як принцип консенсусу використовується при інтерпретації Конвенції. Суд використовує цей принцип як для аргументації широкого діапазону розсуду, наданого державам-членам за відсутності консенсусу, (що призводить до стагнації розвитку прецедентного права), так і для нав'язування нових стандартів, коли в більшості країн-членів є чітка тенденція динамічної інтерпретації Конвенції. Метод консенсусу, безумовно, є виявом еволюційного підходу у роботі Суду, що особливо важливо для держав-членів, які мають аналогічні проблеми, хоча й обмежує сферу вільного розсуду держави.

Серед причин використання *методу консенсусу* судді ЄСПЛ виокремлюють такі:

- 1) посилення легітимності ЄКПЛ у разі еволюційної інтерпретації;
- 2) необхідність переконання Договірних Сторін та ухвалення прийнятних судових рішень;
- 3) уникнення свавільного прийняття рішень (наприклад, коли судді надають перевагу власним моральним поглядам);
- 4) визначення обсягу свободи розсуду;
- 5) надання допомоги Суду у вирішенні нових питань інтерпретації (Конвенції) або питань, що мають особливе значення чи є спірними.

Більшість суддів ЄКПЛ (за результатами опитування) переконані, що гнучкий та неавтоматичний підхід Суду до європейського консенсусу може забезпечити достатню гарантію проти зловживання мажоритарною логікою у практиці ЄСПЛ, і підтри-

мали можливість концептуалізації європейського консенсусу як спростовної презумпції, якою можна знехтувати, якщо є вагомі причини для цього.

Такий підхід тісно пов'язаний з іншою доктриною – «межею розсуду держав», яка також використовується як принцип інтерпретації. «Межа розсуду» держав позначає оперативний простір, яким користуються національні влади при виконанні своїх зобов'язань із реалізації Конвенції. Таким чином, чим обмеженіший ступінь консенсусу, тим більша свобода розсуду залишається за державами (*Lautsi v. Italy* 18 March 2011).

Суд часто переходить до порівняльного аналізу на підтримку своїх правових позицій при інтерпретації Конвенції. У деяких випадках цей метод може привести до встановлення європейського консенсусу, або «загальноєвропейського стандарту». Однак у тексті Конвенції не міститься ні визначення, ні критеріїв його використання. Він був розроблений на основі прецедентного права і може бути визначений тільки у результаті аналізу справ, в яких він використовувався, оскільки Суд ніколи не уточнював, що означає ця концепція. Концепція зазвичай аналізується у контексті доктрини меж розсуду, але цей підхід не є вичерпним. «Загальноєвропейський стандарт» є порівняним поняттям. Як і межа розсуду, спосіб його використання Судом, його обсяг та визначальні чинники, включені до правових позицій Суду, можуть відрізнитися, зробити його важливим засобом як для розвитку юриспруденції, так й для його стагнації. Ця концепція використовується не тільки для підтримки принципів інтерпретації Конвенції, але й також для визначення або уникнення визначення концепцій, застосовуваних у розглянутих ним справах.

Підхід, що відображає природу «живого інструменту» Конвенції, підтримується саме використанням інтерпретаційних принципів, таких як принцип «європейського консенсусу», який забезпечує матеріальну основу, необхідну для підтримки аргументів Суду, коли він вирішує розвивати свою судову практику у певному напрямі.

Використання консенсусу на європейському рівні як методу аргументації рішень Суду є необхідним і впливає з необхідності легітимності висновків, яких він доходить у випадках, переданих для аналізу [7, pp. 534–553]. Система захисту прав людини, створена відповідно до Конвенції, має консенсусний характер і, отже, потребує постійної непрямої перевірки того напрямку, в якому вона розвивається, з боку держав, які її створили, або приєдналися до неї пізніше. Суд найкраще резюмував це у своїх різних рішеннях, в яких він використовував цей підхід. Оскільки Конвенція, перш за все, є системою захисту прав людини, Суд має враховувати мінливі умови у Договірних Державах і реагувати, наприклад, на будь-який консенсус щодо стандартів, які мають бути досягнуті. Одним із відповідних факторів у визначенні сфери розсуду, наданої владі, може бути наявність взаєморозуміння між законами Договірних Держав.

Розробка «єдиного стандарту» прав людини має бути поступовим процесом, оскільки вся правова база, у принципі, заснована на згоді держав-членів. Таким чином, перш ніж розширювати захист певних прав і свобод, Європейський Суд перевіряє ситуацію у державах-членах, особливо, коли розглядаються делікатні питання.

Європейський Суд використовував різні терміни, посилаючись на концепцію європейського консенсусу, призначену для визначення наявності спільного європейського підходу. Суд, наприклад, використовував фразу «міжнародний консенсус між договірними державами Ради Європи» у справі *Lee v UK* 25289/94, 18 January 2001, §95), або «будь-який європейський консенсус» у справі *Evans v. UK* (6339/05, 10 April 2007, §45), «загальний стандарт між державами-членами Ради Європи» у справі *T. v. UK* (24724/94, 16 December 1999, §72), «Загальноєвропейський стандарт» у справі *X, Y and Z v. UK* (21830/93, 22 April 1997, §44), «загальна тенденція» – *Unal Tekeli v. Turkey* (29865/96, 16 November 2004, §61). Ці відмінності у термінології не вплинули на значення юридичних термінів.

Концепція «європейського консенсусу» зазвичай використовується для порівняльного огляду, який стосується наявності спільного бачення, особливо у законодавстві та практиці держав-членів, на підставі якої Суд може зробити свої висновки. Цей стандарт відіграє ключову роль у широкому або більш вузькому розумінні межі розсуду, встановленого у конкретному випадку. Тобто, якщо в Європі є консенсус, який суперечить поведінці держави-відповідача у справі, поданій до Суду на розгляд, то Суд може встановити порушення і просити державу-відповідача узгодити поведінку із необхідним стандартом. З іншого боку, відсутність консенсусу у цьому плані призведе до того, що держава виконає зобов'язання просуватися до відповідного стандарту і надане їй право вибору може бути навіть ширшим, ніж зазвичай надається щодо певного предмета. У справі *X and others v. Austria* (19010/07, 19 February 2013, §148) інтерпретувалося, що відсутність консенсусу щодо порівняної важливості розглянутого інтересу або про найкращі способи його захисту (особливо коли справа стосується делікатних питань, пов'язаних із мораллю чи етикою), виправдовує ширшу свободу розсуду, за винятком випадків дискримінаційної поведінки.

У справі *Schalk and Kopf v. Austria* (30141/04, 24 June 2010, §§ 105–106) аналізуючи сфери, в яких формується консенсус, Європейський суд надав державам-членам широку свободу розсуду під час адаптації національного законодавства.

У справі *Fabris v. France* (16574/08, 7 February 2013, §5611) було встановлено, що Суд буде брати до уваги події в державах-членах із питань, що підлягають розгляду, і буде реагувати при визначенні консенсусу.

У ситуаціях, коли Суд стикається з визначенням концепцій, щодо яких немає єдиного підходу на європейському рівні, свобода розсуду держав-членів буде

знову переважати, щоб дати їм свободу регулювати цей аспект. (як, наприклад, було пояснено у справі *Mehmet Senturk and Bekir Senturk v. Turkey* (13423/09, 9 April 2013, §107).

Як було встановлено у справі *Vallianatos and other v. Greece* (29381/09, 7 November 2013, §9114), якщо консенсус є щодо конкретного питання, то держава-член, яка поводить себе всупереч більшості, має обґрунтувати свій вибір. Крім того, Суд має вибрати інструменти та матеріали для аналізу існування консенсусу. Аналогічним чином, у справі *Demir and Baykaya v. Turkey* (34503/97, 12 November 2008, §§ 76–86) Суд прямо заявив, що для досягнення певного висновку він розглядає як відповідне національне законодавство та практику, так і елементи міжнародного права, що мають відношення до цього питання. Порівняльний аналіз, як було зазначено у справі *Bayatyan v. Armenia* (23459/03, 7 July 2011, §§ 102, 122), має на увазі не тільки порівняння ситуації у державах-членах, а й міжнародний контекст, оскільки консенсус за необхідними міжнародними стандартами є елементом, який Суд розглядає. Прикладом зважування на існування історико-політичних умов, характерних для конкретного району, або держави-члена, які можуть служити виправданням для прийняття поведінки, що суперечить тому, що встановлено консенсусом між державами-членами, є справа *Tanase v. Moldova* (7/08, 27 April 2010, §17217).

Коли йдеться про основні, або «інтимні», права заявника, недолік консенсусу буде переважати, щоб виправдати надання великої свободи розсуду державі. З іншого боку, держави, які є першопрохідцями у впровадженні нових елементів у національному контексті, навіть за відсутності консенсусу, як було пояснено Судом у справі *S. and Marper v. UK* (30562/04, 4 December 2008, §§ 102, 112), мають дотримуватися вимог дотримання справедливого балансу між розглянутими інтересами. Серед справ, в яких Суд використовував європейський консенсусний підхід у своєму аналізі, щоб зробити висновок про відсутність порушення у світлі його відсутності, є випадки, пов'язані з репродуктивністю за допомогою медичних технологій (*S.H. v. Austria*, 57813/00, 3 November 2011), зображенням релігійних символів (*Lautsi and others v. Italy*, 30814/06, 18 March 2011), аборти (*A. B. and C. v. Ireland*, 25579/05, 16 December 2010), правові наслідки зміни статі (*Hamalainen v. Finland*, 37359/09, 16 July 2014), питання, пов'язані з правом на життя (початок життя, евтаназія) (*Vo v. France*, 53924/00, 8 July 2004; *Pretty v. UK*, 2346/02, 29 April 2002), усиновлення (*Kearns v. France*, 35991/04, 10 January 2008).

Кілька прикладів, в яких Суд встановив порушення щодо держави на підставі існування консенсусу на європейському рівні, включають справи, що стосуються права на ім'я *Unal Tekeli v. Turkey* (29865/96, 16 November 2004), рівності дітей, народжених поза шлюбом (*Mazurek v France*, 34406/97, 1 February 2000), елементів, що визначають злочин зґвалтування (*M.C. v. Bulgaria*, 39272/98, 4 December 2003/28).

Очевидно, що аргумент про консенсус (або його відсутність) використовувався у рішеннях Суду з широкого кола прав, які можуть бути застосовані практично до будь-якої юридичної чи моральної дилеми.

Важливою особливістю інтерпретації ЄКПЛ Судом є використання ним розробленого власноруч автономного методу, який спирається «переважно на внутрішнє право держав-членів та їхні міжнародні зобов'язання», але не обмежується значенням окремих понять у рамках національних правових систем, а орієнтується на їх зміст у рамках Конвенції, що може значно розширювати їх зміст. Водночас Суд також використовує *методику «балансування»*, яку застосовує у таких випадках:

1) Суд констатував втручання у право, то він встановлює чи було таке втручання виправданим (пропорційність мети і вимог) (наприклад у справі *Stoll v. Switzerland* (2007));

2) Суд вирішує, чи є невинуватим дискримінація при застосуванні ст. 14 ЄКПЛ разом з іншими статтями (*Marckx v. Belgium* (1979));

3) Суд визнає, що певні права мають також позитивний вимір у тому сенсі, що вони не тільки гарантують відсутність державного втручання, а й зобов'язують державу активно захищати ці права (*Christine Goodwin v. the United Kingdom* (2002));

4) Суд час від часу визначає зміст дуже невизначених термінів шляхом процесу збалансування (*Sitaropoulos and Giakoumopoulou v. Greece* (2012)).

Ще однією важливою особливістю інтерпретаційної діяльності ЄКСЛ є його схильність до «судового активізму». Цей термін використовують ще з 1947 р., нині він міцно закріпився в науково-категорійному апараті дослідників міжнародного та європейського права, але вживають у різних значеннях. Як правило, його використовують для критики суддів, які не просто інтерпретують чи застосовують юридичний текст в активний спосіб, а вирішують справи, не враховуючи норму закону, яку мають намір застосувати. Або ж його використовують, щоби звинуватити суддів, які не дотримуються принципу добросовісності під час винесення рішень.

Під судовим активізмом розуміють випадки, коли міжнародні суди виходять у рішеннях за межі формулювань міжнародних договорів, які визначають сфери дії та наміри держав. Дискусія про судовий активізм міжнародних судів в основному фокусує увагу на їх інтерпретаційній та правотворчій активності, яка не передбачалася державами при створенні того чи іншого міжнародного суду. Діяльність Європейського Суду з прав людини у контексті «судового активізму» проявляється у кількох формах. Наприклад, О. Євсєєв зазначає, що «судовий активізм» має місце, по-перше, тоді, коли у Суду є кілька варіантів тлумачення у рамках його прецедентної практики, але Суд виходить за ці рамки. По-друге, коли Суд здійснює пошук певних процесуальних процедур (автор наводить приклад «кятинської справи» *Janowiec and others v. Russia*), коли Суд не відхилив подану скаргу як не відповідну критерію *ratione temporis* і відкрив провадження у справі) [3].

У міжнародному судочинстві феномен «судовий активізм» характеризується певними особливостями. По-перше, незалежно від того, чи може інтерпретація розглядатися як судова активність, вона однозначно тісно пов'язана із самим текстом договору. По-друге, коли міжнародний суддя приймає рішення по справі, він має на власний розсуд здійснити інтерпретацію договору та водночас не відступити від загальних принципів інтерпретації міжнародного договору. По-третє, міжнародні судді повинні мати обмеження на здійснення своїх повноважень [13].

Стосовно проблеми «судового активізму» у правосудді ЄСПЛ, наголосимо, що, незважаючи на гострі дискусії з цього питання, до позитивних «активістських» характеристик у його практиці, можна цілком зарахувати розширення судової компетенції та нові підходи до інтерпретації договорів (до речі, у вітчизняній науці до цього явища підходять доволі обережно, тому у дослідженнях вітчизняних вчених частіше вживається термін «суддівська активність», «суддівський розсуд» [2, с. 16; 5]. На наше переконання, в контексті сучасних глибоких трансформацій, здійснюваних у напрямі об'єктивного міжнародного правосуддя, судовий активізм як спосіб усвідомлення справедливої природи права відображає тенденцію, що Суд прагне підвищувати свою активність у захисті основоположних прав та об'єктивно відходить від формального (позитивістського) застосування правових норм.

Функціонування ЄСПЛ саме як суду, його інтерпретаційний метод побудови цілісної системи за допомогою неформального прецеденту та встановлення стандартів шляхом порівняння правових норм країн-членів видається доволі легітимним для визначення ідентифікуючих еволюційних стандартів і максимально сприяє їх встановленню і закріпленню. Обов'язковість рішень ЄСПЛ лише для сторін спору не тільки не виключає, а й наполягає на необхідності відповідності законодавства країн-членів цим стандартам, які мають бути досить широкими. В іншому випадку на нього чекають звинувачення у здійсненні правотворчих функцій (зокрема, прийнятті «законодавчих» рішень), однак занадто широкі стандарти неймовірно ускладнюють його функціонування.

Висновки. Отже, особливостями інтерпретаційної діяльності Європейського суду з прав людини є особливий характер міжнародних договорів щодо прав людини загалом та Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. зокрема, що зумовлює актуалізацію їх інтерпретації в контексті об'єкта і мети договорів, тобто фокусування уваги на захисті прав конкретної особи, а не намірах держав-членів під час укладання ЄКПЛ. Також мають місце особливості інтерпретації інституційного характеру, які створювали певні відмінності на різних етапах організаційної трансформації діяльності ЕСЧР. Але верховенство права утворює центральний принцип інтерпретації Конвенції.

Європейський Суд із прав людини, дотримуючись стандартів інтерпретації, передбачених

ст.ст. 31, 32, 26 Віденської Конвенції про право міжнародних договорів (англ. – VCLT), напрацював власну систему методів, підходів, принципів – методологію інтерпретації, серед яких найбільше уваги приділяє методу консенсусу, судовому активізму, методу «балансування». ЄСПЛ демонструє дедалі більшу прихильність до еволюційного методу інтерпретації, застосовуючи доктрину «живого інструменту», проте завжди спирається на ґрунтовне вивчення внутрішнього законодавства держав-членів, їхніх міжнародних зобов'язань та правореалізаційну практику. Консенсусний метод, який ЄСПЛ здебільшого використовує щодо інтерпретації, дещо не вписується у передбачені п. 3 ст. 31 VCLT правила. Нерідко під час обгово-

рення та в судових рішеннях йдеться про використання цілеспрямованого підходу, насамперед, щодо об'єкта та мети, контексту та подальшої практики задля підвищення стандартів прав людини. Іноді це сприяє прискоренню еволюції/реформуванню позитивних змін національного законодавства, а іноді констатує регрес у внутрішньому праві. Проте ЄСПЛ більш схильний апелювати до інтерпретації правових норм, аніж до процесу їх застосування.

Консенсусне розслідування дає змогу ЄСПЛ прив'язувати свої рішення до темпів зміни національного законодавства, визнаючи політичний суверенітет держав-респондентів і водночас легітимізувати власні рішення проти них, дотримуючись принципів демократичної правової держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буткевич В. Європейська конвенція з прав людини і основних свобод: генеза намірів і права. *Право України*. 2010. № 10. С. 60–87.
2. Гураленко Н.А. Суддівське право пізнання: праксеологічний вимір : монографія .Чернівці: Технодрук.
3. Євсєєв О.П. Як Європейський суд «судить» історію (до питання про суддівський активізм). *Проблеми законності*. 2015. Вип. 129. С. 233–241.
4. Карвацька С.Б. Інтерпретаційна діяльність Європейського Суду з прав людини у справах про порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950
5. Савчин М. Свобода суддівського розсуду у світлі обґрунтованості рішень апеляційної та касаційної інстанцій. URL: <http://yvu.com.ua/svoboda-suddivskogo-rozsudu-u-svitli-obgruntovanosti-rishen-sudiv-apelyatsijnoyi-ta-kasatsijnoyi-instantsij>.
6. Dothan Shai. The Motivations of Individual Judges and How They Act as a Group 19 *GERMAN LAW JOURNAL* (2018) The Danish National Research Foundation's. Centre of Excellence for International Courts. June 2018. iCourts Working Paper Series. No. 132, URL: <https://ssrn.com/abstract=3200365>.
7. Dzehtsiarou Kanstantsin. Does Consensus Matter? Legitimacy of European Consensus in the Case Law of the European Court of Human Rightst. 2011. Public Law, Pp. 534–553.
8. European Convention on Human Rights from 4 Nov.1950 (as amended by Protocols Nos.11 and 14, supplemented by Protocols Nos. 1, 4, 6, 7, 12 and 13).
9. Interpretative mechanisms of ECHR case-law: the concept of European consensus. Directorate General Human Rights and Rule of Law Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/help/article-echr-case-law>.
10. Policy paper ECHR memorandum Updated 21 December 2018. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/immigration-and-social-security-co-ordination-eu-withdrawal-bill/echr-memorandum>.
11. Pound R. Interpretations of Legal History. New York. 1923. URL: https://www.jstor.org/stable/1943770?seq=1#page_scan_tab_contents p. 73-75.
12. Reservations to the Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide. Advisory Opinion of 28 May 1951. URL: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/12/4285.pdf>.
13. Sherry S. Why We Need More Juridical Activizm. URL: <https://www.google.com/search?d=chrome&ie=UTF-8>.